

La cultura tradicional i la formació dels mestres

FRANCESC CODINA I VALLS

Avui, quan la llengua s'identifica tòpicament amb la comunicació (i sovint la comunicació es confon amb la transmissió d'informació per mitjà de les noves tecnologies), pot semblar un anacronisme reivindicar que la cultura tradicional ocupi un espai en la formació dels futurs mestres i professors. El món mític o meravellós que evocuen el cançoner, la rondallística i el llegendari tendeix a aparèixer com un vestigi del passat. I es podria dir el mateix del cabal d'experiència col·lectiva condensat en el corpus de sentències, dites i refranys encunyats en una llengua determinada.

EL FOLKLORE EN GENERAL, i d'una manera més acurada la literatura popular de tradició oral, és vist com la manifestació d'una estructura social i unes formes de vida endarrerides. El món que reflecteixen és arcaic, rural, dominat per uns valors morals que en molts aspectes col·lideixen amb els de la societat actual. En l'àmbit educatiu, gairebé ningú no posa en dubte que es tracta d'un patrimoni venerable, digne de ser estudiat i compilat en extensos repertoris, però cada dia són menys els qui consideren que té encara un valor operatiu per a l'educació i, en particular, per a l'ensenyament de la llengua. A tot estirar, s'accepta que se'n manllevin alguns elements aïllats (les festes tradicionals, alguns jocs, o algunes fórmules lingüístiques, com ara les endevinalles), susceptibles de funcionar com a activitats de convivència o com a recursos didàctics puntuals d'eficàcia provada. Però, com a centre d'interès, la cultura tradicional i la literatura popular tendeixen a perdre pes en el món educatiu.

Es tracta d'una tendència que caldria invertir o, si més no, frenar, per diverses raons. En primer lloc, perquè en les etapes d'infantil i primària la cultura popular, i especialment la literatura tradicional, continua sent un dels instruments més eficaços de què disposen els ensenyants per facilitar tant l'aprenentatge oral del ca-

talà als infants que no el tenen com a llengua familiar com també l'adquisició de les habilitats relacionades amb la llengua escrita, especialment la lectura, al conjunt dels alumnes. Al parvulari cap mitjà tecnològic no pot suplantar la màgia de la veu de la mestra (o el mestre) explicant un conte, ni tampoc el conjunt de les veus dels infants entonant una composició del cançoner. Al cicle inicial de primària cap lectura pot enganxar tant els alumnes com algunes rondalles i llegendes ben triades i, si cal, culturalment i lingüísticament adaptades a la realitat d'avui. El lèxic, les estructures sintàctiques i les seqüències textuais que apareixen en els contes i les rondalles s'adeqüen perfectament a les necessitats expressives dels alumnes d'aquests primers nivells. Naturalment, el mestre els ha de fer tre-

**EL LÈXIC, LES ESTRUCTURES
SINTÀCTIQUES I LES
SEQÜÈNCIES TEXTUALS QUE
APAREIXEN EN ELS CONTES
I LES RONDALLES
S'ADEQUEN PERFECTAMENT
A LES NECESSITATS
EXPRESSIVES DELS
ALUMNES DELS PRIMERS
NIVELLS**

ballar amb textos de tota mena, però no pot prescindir de la riquesa temàtica i verbal que aporta la literatura popular.

A partir de cicle mitjà de primària, i fins al final de l'ensenyament obligatori, la cultura tradicional i la literatura popular poden proporcionar elements valuosos per contextualitzar continguts de gairebé totes les àrees, especialment les que es relacionen amb el coneixement del medi natural i social. Així, per exemple, un fenomen històric com el bandolerisme català pot ser resseguit pel rastre que ha deixat en el cançoner, el llegendari i el costumari, especialment a través de les figures mítiques de Rocaguinarda i Serralonga. D'altra banda, en el terreny específic de la literatura, cal tenir en compte que la frontera entre literatura popular i literatura culta ha estat sempre incerta i permeable, i que sovint la segona s'ha desenvolupat a partir de mites, personatges i temes extrets de la primera, per la qual cosa han de ser abordades conjuntament. N'hi ha prou de citar dos casos insignes: el *Canigó* de Verdaguer, que barreja les contalles fantàstiques de les fades pirinenques amb la llegenda històrica que narra la fundació del monestir de Sant Martí, i *El comte Arnau* de Maragall, que carrega de simbolisme la figura d'un personatge demoníac protagonista d'una cançó popular i un conjunt de llegendes del Ripollès. Cap d'aquestes dues obres no pot ser estudiada sense fer referència a les fonts literàries tradicionals en què van inspirar-se els autors respectius.

Cap llengua no és un simple instrument de comunicació, neutre i intercanviable. És també una eina de creació i acumulació cultural. Allò que anomenem literatura tradicional de transmissió oral (que abasta des del cançoner i la rondallística fins a les construccions paremiològiques, com ara els proverbis) és el resultat d'un procés creatiu dut a terme al llarg dels segles per un poble determinat en la seva llengua particular. D'alguna manera, la forma de la llengua ha estat modulada a través de la formulació col·lectiva d'aquests continguts. I és per això que una llengua no pot ser dissociada impunement del patrimoni cultural que ha contribuït a forjar, tant del popular com del culte, els quals formen un tot solidari. Potser amb un exemple s'entendrà millor el que vull dir. La llengua catalana i el personatge d'en Patufet han anat de bracet durant una pila de generacions. A molts de nosaltres, adults d'avui, encara ens ressona fort per dins aquell diàleg angoixant entre el fill perdut i els pares que el busquen desesperats: «—Patufet, on ets? —A la panxa del

EL CONTACTE DELS ALUMNES AMB LA LITERATURA POPULAR DE TRADICIÓ ORAL ÉS IMPRESCINDIBLE PERQUÈ DESENVOLUPIN LES HABILITATS LINGÜÍSTIQUES I, ALHORA, PERQUÈ ESTABLEIXIN UNA RELACIÓ AFECTIVAMENT POSITIVA AMB LA LLENGUA CATALANA

bou, que no hi neva ni plou». La resposta de l'infant, sortint de les entranyes de la bèstia, encara m'emociona, si més no per la rotunditat verbal: els dos versos de sis síl·labes, la rima de *bou* i *plou*, la construcció col·loquial del relatiu, que no és normativa, però ben genuïna, amb el pronom *hi*. Quina gran lliçó de llengua! I apresada sense esforç, primer escoltant el conte, després repetint-me'l...

En la societat catalana d'avui, tan heterogènia i complexa, la transmissió de la llengua nacional no es produeix pas majoritàriament per via familiar. D'altra banda, molts infants tampoc no troben, en l'àmbit familiar, l'oportunitat d'entrar en contacte amb cap manifestació de la cultura tradicional ni, per tant, amb el doll de llenguatge planer, però alhora desplegat i descontextualitzat, propi de la narrativa de transmissió oral. Així, doncs, l'escola és, pràcticament, l'únic lloc on avui es pot produir la trobada fecunda entre infants, llengua nacional i cultura tradicional. Per això, més que mai, convé que els mestres i els professors coneguem aquest patrimoni i les seves potencialitats educatives. Sobretot, els ensenyants de llengua hauríem de ser conscients que el contacte dels alumnes amb la literatura popular de tradició oral és imprescindible si els volem facilitar el desplegament progressiu de les habilitats lingüístiques i si, alhora, volem propiciar que estableixin una relació afectivament positiva amb la llengua catalana, entesa no solament com un «altre» mitjà de comunicació, sinó com un vehicle portador i generador de continguts singulars i interessants. ■

FRANCESC CODINA I VALLS

és professor del Departament de Filologia de la Facultat d'Educació de la Universitat de Vic